

Türk Din Mûsikîsi Formu Olarak “Ta’rîf” ve Ta’rîf Bestesi

"Ta'rîf" and Ta'rîf Composition as a Form of Turkish Religion Music

Fatih Koca

Doç. Dr., Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Türk Din Mûsikîsi ABD,
neyzenfatihkoca@yahoo.com, orcid.org/0000-0003-1555-0251

Makale Bilgisi	Article Information
Makale Türü – Article Type	Araştırma Makalesi / Research Article
Geliř Tarihi – Date Received	8 Kasım / November 2020
Kabul Tarihi – Date Accepted	26 Aralık / December 2020
Yayın Tarihi – Date Published	30 Aralık / December 2020
Yayın Sezonu	Ekim – Kasım – Aralık
Pub Date Season	October – November – December

Atıf / Cite as: Koca, Fatih, Türk Din Mûsikîsi Formu Olarak “Ta’rîf” ve Ta’rîf Bestesi/"Ta'rîf" and Ta'rîf Composition as a Form of Turkish Religion Music. *tarr*: Turkish Academic Research Review, 5 (4), 636-661. doi: 10.30622 *tarr*.823314.

İntihal / Plagiarism: Bu makale, en az iki hakem tarafından incelenmiş ve intihal içermediği teyit edilmiştir. / This article has been reviewed by at least two referees and confirmed to include no plagiarism. <https://dergipark.org.tr/tr/pub/tarr>

Copyright © Published by Mehmet ŞAHİN Since 2016- Akdeniz University, Faculty of Theology, Antalya, 07058 Turkey. All rights reserved.

Türk Din Mûsikîsi Formu Olarak “Ta’rîf” ve Ta’rîf Bestesi ¹

Fatih Koca

Özet

Cami ve tekkelerde yapılan ibadet ve zikir esnasında çeşitli vesilelerle icrâ edilen, içerisinde dinî motiflerin kullanıldığı mûsikî, dinî mûsikîdir. Her milletin mûsikîsi, o milletin millî ruhundan, ortak vicdanından, sanat anlayışından ve güzellik algısından doğmaktadır. Dolayısıyla dinî mûsikî her millette kendine özgü bir millîlik kazanmıştır. Ta’rîf formu da diğer bazı dinî mûsikî formları gibi bu millîliğin bir örneğidir ve Türklere ait millî bir dinî mûsikî formudur. XIV. yüzyıldan itibaren cami ve tekkelerde ta’rîf irticâlen okunmuş, özel bir beste ile okunduğu ile alakalı kesin bir bilgi bulunamamıştır. Bu formun ne zaman başladığını bilmekle beraber ne zaman unutulduğu kesin değildir. Tüm bunlardan hareketle yeniden hayata geçirmek arzusu ile ta’rîf formu tarafımızdan -teberrüken- bestelenmiştir. Bu besteyi yapmaktaki amacımız, eskiden okunan ancak bu zamana kadarki süreçte unutulmuş Türk Din Mûsikîsi formlarından biri olan Ta’rîf’i araştırmacılara ve dinî mûsikî icracılarına sunarak özellikle kandil gecelerinde Din görevlilerimizin mevlîd programlarından önce icrâ etmelerini sağlamak ve bu kültürün devamlılığına hizmet etmektir.

Anahtar Kelimeler: Müzik, Türk Din Mûsikîsi, Ta’rîf, Ta’rîf Bestekârı, Hz. Muhammed, Şemâil, Hilye, Kastamonu.

"Ta’rîf" and Ta’rîf Composition as a Form of Turkish Religion Music

Abstract

Religious music is a form performed for various occasions during worship and dhikr in mosques and dervish lodges, in which many religious motifs own. The religious form of music in each nation shows that nation's own spirit, common values, and understanding of art and sense of beauty. Religious music, therefore, has also acquired a unique nationality. Ta’rîf form, like some other forms of religious music, is an example of Turkish nationality. Since the fourteenth century, although it has been known that Ta’rîf was recited in mosques and dervish lodges with improvisation, there is no clear information that it was performed with a special composition. On the other hand, we know when Ta’rîf was started to perform, it is not certain what exactly time it was broken the tradition of performing it. With the desire to revive it based on all these, the work describing the Prophet Muhammad’s characteristics and physical appearances has been formed by us. Our aim to make this composition is to present Ta’rîf, one of the forms of Turkish religious music, which was used to perform in the past but has been forgotten in the process in our religious culture. It is to ensure that our religious officials like *imams* and *muezzins* perform before the Mawlid ceremonies, especially in oil lamp nights and to serve the

¹ Bu makalenin metin aşamasında yardımlarını esirgemeyen AÜİF İslam Edebiyatı ABD Öğretim Üyesi Prof. Dr. Zülfikar Güngör ve MÜİF Türk Din Mûsikîsi ABD Başkanı Prof. Dr. Ahmet Hakkı Turabi hocalarıma teşekkürlerimi sunarım.

continuity of this culture. As a result of this work, we would like to remember some forgotten Turkish religious music tradition.

Keywords: Music, Turkish Religious Music, Ta'rif, Ta'rif Composer, Prophet Muhammad, Şemâil, Hilye, Kastamonu.

Giriş

Dinî mûsikî Kur'ân-ı Kerim'in hükümleri ve Hz. Peygamber'in sünnetini kendine temel alarak İslâmî bir hayat tarzı oluşturmuştur. Tasavvuf akımıyla da bütünleşen dinî hayatın ritüelleri, cami ve tekkelerde farklı uygulama alanları bulmuştur. Böylece cami ve tekkelerde yapılan ibadet ve zikir esnasında çeşitli vesilelerle icrâ edilen, içerisinde dinî motiflerin kullanıldığı mûsikî, dinî mûsikî adını almıştır.² Dinî mûsikî, icra edildiği mekâna (cami ve tekke) göre bazı farklılıklar gösterir. Cami mûsikisinde tamamen insan sesi ön plandadır; daha zâhidânedir ve enstrüman kullanılmaz. Tekke mûsikîsi ise cehrî/sesli zikir yapan tarikatlerin zikir meclisleri esnasında daha çok ritme dayalı, enstrümanlarla ya da enstrümansız icrâ edilen mûsikînin genel adıdır. Tekkede icrâ edilen formlar ile camide icrâ edilen formlar birbirinden kesin hatlarla ayrılmamakta ve genelde ortak form olarak icrâ edilmektedir.³

Her milletin mûsikîsi, o milletin millî ruhundan, ortak vicdanından, sanat anlayışından ve güzellik algısından doğmaktadır. Dolayısıyla bir milletin yaşadığı fiziki ve sosyal çevrenin kendi sanatına etkisi göz ardı edilemez. Böylece mûsikî milletten millete değiştiği gibi, fertten ferde de değişim gösterebilir.⁴ İslâm dinini benimseyen farklı fert ve topluluklar vardır. İslâm, millî bir din olmadığına göre bu dini kabul eden milletlerin kendilerine has sanatları ve güzellik anlayışları farklı olabilir. Dolayısıyla tüm Müslüman milletlerin müşterek bir mûsikî ve sanat anlayışına sahip olmamaları normal karşılanmalıdır. Ancak her millet farklı milletlerin mûsikîsinden etkilenebilir.⁵ Her Müslüman milletin Kur'ân okuyuş tarzının bile farklı olması bu gerçeği göstermektedir. Evrensel olan bir dinin, farklı milletlerde zuhur eden sanat anlayışının farklılık göstermesi de doğal karşılanmalıdır.⁶ Sonuçta Dinî mûsikî her millette kendine özgü bir millîlik kazanmıştır. Ta'rif formu da diğer bazı dinî mûsikî formları gibi bu millîliğin bir örneğidir ve Türklere ait millî bir dinî mûsikî formudur.

Ta'rif

Kelime olarak Arapça “a-r-f/bildi” kökünden gelen ta'rif, “*bilmek, idrak etmek, bildirmek, öğretmek, bir şeyi süslemek, güzelleştirmek, tasdik etmek, tanıtmak, bir şeyi tanımlamak,*⁷ *bir nesnenin bir kimsenin ve bir yerin özelliklerini belli malzeme ve teknik kullanarak açıklamak, anlatmak, tanımını yapmak*”⁸ anlamlarında kullanılmaktadır. Mûsikî istilâhında ise ta'rif, Hz. Peygamber'in bir insan olarak hem fiziksel yönünü hem de ruh yapısındaki özelliklerini ses ile ifadelendirmektir.⁹ Camilerde bu beyitleri okuyanlara muarri¹⁰ ya da ta'rifhân

² Nuri Özcan, “Dinî Mûsikî”, *DİA*, İstanbul 1994, IX, 359.

³ Fatih Koca, *İslam Medeniyetinde Salâ ve Salavât Geleneği*, DİB Yay., Ankara 2017, s. 42.

⁴ Uludağ, *İslâm Açısından Mûsikî ve Semâ'*, Uludağ Yay., Bursa 1992, s. 20-21.

⁵ Uludağ, s. 21.

⁶ Uludağ, s. 22.

⁷ Mevlüt Sarı, *el-Mevârid Arapça-Türkçe Lügat*, Bahar Yay., İstanbul 1982, s. 990-991.

⁸ Yaşar Çağbayır, *Ötüken Türkçe Sözlük*, Ötüken Neşriyat, İstanbul 2007, V, 4610.

⁹ Mehmet Yaşar Kandemir, *Şemâil-i Şerîf Şerhi*, Tahlil Yay., İstanbul 2015, I, 25.

¹⁰ M. Nazmi Özalp, *Türk Mûsikîsi Tarihi*, MEB Yay., İstanbul 2000, I, 347; Şeker, “Mevlîd”, *DİA*, XXIX, 480.

denildiği¹¹ gibi, Cuma günü Cuma hutbesinden önce okunan “*Innallâhe ve melâiketehû yusallûne ale’n-nebiyy...*” âyetini okuyanlara da “muarrif” denildiği kaydedilmektedir.¹² Ta’rîf bir şeyi alâmetleri ile etraflıca anlatmak, kelimenin sonuna getirilen “hân” ise okuyan demektir.¹³ Ta’rîfhân ya da muarrif cami, tekke vb. yerlerde Hz. Peygamber’in, diğer din büyüklerinin özelliklerini ve hayır sahiplerinin isimlerini sayan derviş veya müezzine denilmektedir.¹⁴ Muarrif, cami ve tekkelerde namazdan evvel Hz. Peygamber ile beraber büyüklerin evsâfına dâir cemaate yüksek sesle izahlarda bulunan, hayır sahiplerinin adlarını hayırla anlatan vazifeli, maaş alan aylıklı ve bu işi yapan görevlidir. Ayrıca camilerde Cuma namazından evvel müezzinin müezzin mahfilinde ayağa kalkıp hamd ü senâdan sonra na’t okuyup vakıf sahibinin adını anıp ona ve bütün ehl-i İslâm’a dua eden kimsenin de muarrif olduğu ifade edilmektedir.¹⁵

İslam öncesi Hîre hükümdarlarına ve Abbâsi halifelerine ziyarete gelen şahısları tanıtanlar için de muarrif ifadesi kullanılmaktadır.¹⁶ İbn-i Battûta, Kastamonu Emiri Süleyman Paşa’nın (ö. 1328/29) Cuma namazı merasimini anlattığı sırada, camide Türkçe şiir ile Sultanı ve oğlunu senâ ve haklarında dua eden muarriflerin mevcudiyetinden bahsetmektedir.¹⁷ Yine İbn Battûta Kırım seyahatindeki kafilesinde bulunan Muarrif Alaeddin’den bahsederken onu teşrifatçı, tanıtıcı olarak nitelemekte, büyük bir zât geldiğinde onun “*Bismillâh, efendimiz, üstadımız geldi!*” diyerek gelen kişiyi tanıttığı için kendisine “muarrif” denildiğini kaydetmektedir.¹⁸ XV. yüzyıl şair müsikîşinaslarından Kastamonulu Dâi’nin güzel sesi ile camilerde muarriflik yaptığı, müezzinlik ve muarriflik hususunda halk arasında meşhur olduğu belirtilerek onun muarriflik ile alakalı pek çok eserinin bulunduğu, ancak bu eserlerin günümüze ulaşmadığı bildirilmiştir.¹⁹ XVI. yüzyıl şâir ve müsikîşinaslarından Kastamonulu Hamdî’nin de İstanbul Ayasofya Camii’nde tarîfhânlık yaptığı, Hamdî’nin sesinin güzel olduğu ve birçok kasıdeyi de ezbere bildiği ifade edilmiştir.²⁰ Ayrıca yine XVI. yüzyılda camilerde muarriflik ve na’thânlık yapmasıyla tanınan Kastamonulu Şemsi’nin de müsikî ilminde pek mâhir ve eşsiz bir bestekâr olduğu ifade edilmiştir.²¹ XVI. yy. şair müsikîşinaslarından Duâyî ve babasının da Bursa camilerinde muarriflik yaptığı belirtilmiştir.²² Bayezid-i Veli (ö. 1512) zamanında saray hocalığında bulunan şair Sa’yi’nin²³ camilerde

¹¹ Suphi Ezgi, *Nazarî, Amelî Türk Müsikisi*, İstanbul Belediyesi Konservatuvarı Neşriyatı, İstanbul 1940, s. 468-469.

¹² Ahzâb, 33/56.

¹³ Mehmet Zeki Pakalın, *Osmanlı Tarih Deyimleri ve Terimleri Sözlüğü*, MEB Yay., İstanbul 1983, III, 401.

¹⁴ Yaşar Çağbayır, *Ötüken Türkçe Sözlük*, Ötüken Neşriyat, V, 4610.

¹⁵ Mehmet Zeki Pakalın, *Osmanlı Tarih Deyimleri ve Terimleri Sözlüğü*, MEB Yay., İstanbul 1983, II, 552-553.

¹⁶ Mehmet Zeki Pakalın, *Osmanlı Tarih Deyimleri ve Terimleri Sözlüğü*, MEB Yay., İstanbul 1983, III, 401.

¹⁷ Ebû Abdullah Muhammed İbn Battûta Tancî, *İbn Battûta Seyahatnâmesi*, (Çeviri, İnceleme ve Notlar; A. Sait Aykut), YKY Yay., İstanbul 2000, I, 441.

¹⁸ İbn Battûta, *İbn Battûta Seyahatnâmesi*, I, 446, II, 751.

¹⁹ Avni Erdemir, *Anadolu Sahası Müsikîşinâs Dîvan Şâirleri*, Türk Sanatı ve Eğitimi Vakfı (TÜSAV) Yay., Ankara 1999, s. 110.

²⁰ Erdemir, s. 204.

²¹ Erdemir, s. 439.

²² Erdemir, s. 122.

²³ Ta’rîfin camilerde besteli ya da bestesiz nasıl okunduğu hakkında malumatımız olmayan ancak icrâsının ilkinin gerçekleştiren asıl adı Mustafa olan Sa’yi’nin doğum ve ölüm tarihleri net değildir. İstanbullu ya da Prizrenli olduğu ifade edilen Sa’yi’nin, Fatih Sultan Mehmed döneminde ilim tahsilinde bulunduktan sonra Üsküp’te iken gazellerini gören Sultan Bayezid tarafından fark edildiği, İstanbul’da Sultan tarafından kendisine önerilen mansıb görevini reddettiği belirtilir. Gelibolulu Âli’ye göre şair, Yavuz Sultan Selim döneminde (1512-20) vefat etmiştir. Bkz. Tuba İşınsu Durmuş, “Rumelili Şair Aileler Üzerine Düşünceler, Nehârî,

okunmak üzere ta'rifât icâd ettiği ifade edilmiştir. Ayrıca Evliya Çelebi'nin de Kazasker Alayı içinde padişaha dua eden muarriflerin sayısının üç bin civarında olduğunu beyan ettiği kaydedilmiştir.²⁴ Bu bilgi Kastamonulu Latîfi'nin *Tezkiretü'ş-Şuarâ ve Tabsiratü'n-Nuzamâ* isimli eserinde de aynen mevcuttur.²⁵ Fuad Köprülü, meddâhların ilk devirlerde muarrifler gibi, mevzularını dinî mevzulardan alan dinî cemiyetlerde ve camilerde münâcâtlar, na'atlar, hükümdarlar hakkında bir takım medhiyeler okuyan kimseler olduğunu ifade etmektedir.²⁶ XVI. asır şairlerinden Fakîrî'nin *Risâle-i Ta'rifât* adlı eserindeki muarriflerle ilgili beyit şöyledir:

“Muarrifler nedir devr içre dâim,
Gehî mahfil-nişîn ü gâh kâim,
Hudâ ile Rasul'ü yâd ederler,
Anı nûş edeni dil-şâd ederler,
Selâtini gehî ta'rif ederler,
Şerîf ismin anıp teşrîf ederler.”²⁷

Fakîrî'nin bu manzumesine nazaran muarriflerin, bazen mahfilde oturarak, bazen ayakta, Allah ve Resûlünü andıkları, sultanları ta'rif ettikleri ve Şerîf zikri yaptıklarını söylemek mümkündür. Ayrıca bu manzumede muarriflerin sanatının halk arasında ziyadelikle beğenildiği de vurgulanmıştır.

Osmanlı dönemine ait tevcihât kaynaklarında camilerde görevli olarak sadece imam ve müezzin atamalarının değil; farklı görevlilerin atamalarının da kayıt altına alındığını görmekteyiz. Temizlikle görevli ferraşların, aydınlatmayla görevli çerağdarların, sadece Cuma namazında görevli salâhânların ve camilere atanan ta'rifhân ve muarriflerin günlük alacakları ücretler ve yapacakları görevler tanımlanarak kayıt altına alındığını belirtmek isteriz.²⁸ 1696 yıllarına ait bazı belgelerde de yine bazı camilere görevlendirilmiş ta'rifhânların bulunduğu kayıtlıdır.²⁹

Verdiğimiz bilgiler ışığında tarîfhânlık ya da muarriplik mesleğinin İslam öncesinde var olduğunu ve XIV. yüzyıla kadar yine aynı şekilde devam ettiğini görmekteyiz. Ancak bu yüzyıldan sonra ta'rifhânlık ya da muarriplik mesleğinin cami içi ya da dışında belirli gün ve gecelerde isimlerini zikrettiğimiz sesi güzel şair ve bestekârlar ya da hâfız ve müezzinler tarafından Hz. Peygamber başta olmak üzere büyüklerin ve hayır sahiplerinin adları anılarak ve onları överek icrâ edildiğini görmekteyiz. Anladığımız kadarıyla ta'rifin, gülbank şeklinde ya da muhtemelen belirli bir beste ile okunduğunu söyleyebiliriz. Netice itibarıyla ta'rifî genel olarak iki ana başlık altında toplayabiliriz: 1. Cuma namazından evvel Ahzâb süresinin 56.

Sa'yi, Mü'min, Süzi”, *Divan Edebiyatı Araştırmaları Dergisi* 20, İstanbul 2018, s. 271, ss. 269-282.

²⁴ Mehmet Zeki Pakalın, *Osmanlı Tarih Deyimleri ve Terimleri Sözlüğü*, MEB Yay., İstanbul 1983, II, 552-553; Mehmet Fuad Köprülü, *Edebiyat Araştırmaları I*, Alfa Tarih Yay., İstanbul 2014, s. 455.

²⁵ Latîfi, *Tezkiretü'ş-Şuarâ ve Tabsiratü'n-Nuzamâ*, Atatürk Kültür Merkezi Başkanlığı Yay., (İnceleme; Rıdvan Canım), Ankara 2000, s. 307.

²⁶ Mehmet Fuad Köprülü, *Edebiyat Araştırmaları I*, Alfa Tarih Yay., İstanbul 2014, s. 455.

²⁷ Taner Gök, “16. Asır Osmanlı Toplumuna Açılan Bir Pencere: Fakîrî'nin Risâle-i Ta'rifât'ı”, *Divan Edebiyatı Araştırmaları Dergisi*, İstanbul 2019, S. 23, s. 345. Ss. 315-380.

²⁸ Adem Çetin, *Hurufat Defterlerine Göre Ankara İl Merkezindeki Dini Mimari Yapılar*, Basılmamış Yüksek Lisans Tezi, Ankara, 2019.

²⁹ Halit Çal, “Yunanistan'daki Türk Mimarisi”, *Erdem*, Atatürk Kültür Merkezi Dergisi, S. 58, Ankara 2010, s. 100, 102, 169, 171, 199, 200, 226.

âyetinin okunmasıdır. 2. Cami, tekke vb. yerlerde Hz. Peygamber’in, diğer din büyüklerinin ve hayır sahiplerinin isimlerini ve özelliklerini belli bir üslup ile okunmasıdır.

Yazıcıoğlu Mehmed’in 853/1449’da yazdığı, içerisinde ta’rife konu olan beyitlerin bulunduğu *Muhammediye* eseri, Süleyman Çelebi’nin *Vesiletü’n-Necât* isimli mevlidinden sonra en çok şöhret kazanan eserlerden biridir. Farklı zamanlarda farklı kişiler tarafından bestelendiği bilinen³⁰ *Muhammediye*’nin, XVII. ve XVIII. asırlarda Anadolu’nun birçok yerinde tekdüze bir tarzda okunduğu dile getirilmiştir.³¹ Günümüzde halen bazı bölgelerde okunmaktadır. Ta’riflerin önceki dönemlerde aynen mevlid gibi makamla okunduğu zikredilmiştir. Dönem olarak ta’rîf’in makamla okunduğuna dair net bir bilgi olmamakla beraber Hakânî Mehmed Bey’in (ö. 1015/1606) *Hilye-i Saâdet* adlı eserinin, asırlar boyunca halk arasında makamla okunduğuna dair bilgiler mevcuttur.³² Eskiden özellikle mevlid kandili gecelerinde, mevlid alayı camiye yaklaştığında müezzin mahfilinden Fetih sûresinin okunduğu, sûre tamamlandığı sırada Padişahın mahfil-i hümayûna geldiği ve burada bulunan küçük pencerenin açılmasıyla Padişahın geldiği anlaşılarak ta’rifhân ya da muarrifin ta’rifi okuduğu zikredilmiştir;³³ bundan sonra sırasıyla vaaz ve mevlid töreninin başladığı belirtilmiştir.³⁴ Osmanlı döneminde mevlid kandillerinde ta’rifhânın müezzin mahfilinden muhtemelen belirli bir beste ile okuduğu Hz. Peygamber’in bazı özelliklerini ifade eden beyitler (hilye-i şerîf) buna örnek gösterilebilir.³⁵ Halil Can, muarrifin, güzel sesli, müsikî ve edebiyata vâkıf kişiler tarafından seçilmesi gerektiğini, ancak bu görevlerin son yıllarda terk edildiğini ifade etmektedir.³⁶

Ta’rîfin Muhtevası

Ta’rîf, konusunu Hz. Peygamber’in bizzat kendisini anlatan şemâil hadîsleri ve rivayetlerinden almaktadır. Şemâil “*huy, tabiat, seciye, ahlâk, sol taraf*” anlamındaki “Şimâl” kelimesinin çoğuludur. Terim olarak ise “*H. Peygamber’in beşerî yönü, dış görünüşü, özel hayatı ve ahlâkı*” olarak nitelendirilmektedir.³⁷ Yukarıda anlatılanlarla birlikte düşünürsek ta’rîf de aynı anlamda kullanılmıştır. Neticede bir dinî müsikî formu olarak ta’rîf, Hz. Peygamber’in özelliklerini belirten bazı rivayetlerden esinlenerek yazılan beyitlerin³⁸ ister besteli ister irticâlen nağme kullanarak tek ya da cumhur icrâ edilen bir formdur.

H. Peygamber’in hayatı boyunca yaptığı her hareket ve söylediği her söz hadis râvîleri tarafından sonraki nesillere aktarılmıştır. Bunların daha sonra hadis bilginleri tarafından çeşitli inceleme ve tasniflere tâbi tutularak değerlendirilmesi söz konusudur. Bu rivayetlerden bir kısmı Hz. Peygamber’in boyu, eli, yüzü, saç, sakalı, ağzı, dişi, gülüşü, yürüyüşü, kokusu, gölgesi, konuşması gibi özel halleri ile ilgilidir ki bunlara hadis literatüründe “şemâil-i şerîf” denilmektedir. Bu özelliklerin detaylandırılarak anlatılmasına da Türk edebiyatında “hilye-i şerîf” denilmiştir.³⁹ Sonuçta Hz. Peygamber’in huy, tabiat, hal ve hareket, tavır ve davranışlarını ve

³⁰ Sadettin Nüzhet Ergun, *Türk MüsİKİSİ Antolojisi*, İstanbul 1942, s. 13

³¹ Ergun, s. 122.

³² İskender Pala, *Hakânî Mehmed Bey Hilye-i Saadet*, Kapı Yay., İstanbul 2013, s. 6.

³³ Şeker, “Mevlid”, *DİA*, XXIX, 480.

³⁴ Halide Aslan, “Osmanlı İmparatorluğu’nda Mübarek Gün ve Gecelerden Kandiller”, *İSTEM*, Yıl. 7, Sy. 13, Konya 2009, s. 216-217. Ss. 199-231.

³⁵ Koca, *İslam Medeniyetinde Salâ ve Salavât Geleneği*, s. 59.

³⁶ Halil Can, *Dinî MüsİKİ Ders Notları*, İstanbul (t.y), s. 10.

³⁷ Mehmet Yaşar Kandemir, *Şemâil-i Şerîf Şerhi*, Tahlil Yay., İstanbul 2015, I, 25.

³⁸ Mehmet Şeker, “Mevlid”, *DİA*, Ankara 2004, XXIX, 480.

³⁹ Ahmet Yılmaz, “Türk Edebiyatında Esmâ-i Nebviyye-i Şerîfe’yi Tadât Geleneği ve Müstakimzâde’nin Mir’âtü’s-Safâ İsimli Risalesi”, *İSTEM*, Konya 2004, S. 4, s. 160.

onun beşerî yönünü anlatan eserlere “şemâil” adı verilmiş;⁴⁰ Hz. Peygamber’in bedenî özelliklerini anlatan eserlere ise “hilye” denilmiştir.⁴¹ Hilyeler Hz. Peygamber’e olan aşırı sevginin bir ifadesi, onun şefaatine mazhar olma ve bağışlanma arzusu ile yazılmış; özellikle Hz. Peygamber’in vasıflarının yazı ile yapılmış bir resmi olarak nitelendirilmiştir.⁴² Ta’rif’i, hilye ve şemâil de içerisinde barındıran bir üst başlık olarak görebiliriz. Hilye ve şemâil Hz. Peygamber’in bir beşer olarak nasıl bir yaratılışa sahip olduğunu anlatan, vücut azâlarını tavsîf eden sözlü bir portre⁴³ ise; ta’rif de Hz. Peygamber’in bir beşer olarak nasıl bir yaratılışa sahip olduğunu anlatan, vücut âzâlarını tavsîf eden işitsel bir portredir. Neticede beyit halinde bu resmi bize sunan manzum eserleri dinleyerek Hz. Peygamber’i hayalimizde canlandırmaya ta’rif diyebiliriz. Hilye, şemâil ve ta’rif’in benzer anlamda kullanıldığını Âşık Kadri’nin şu beyti çok açık bir şekilde ifade etmektedir;

“Hilye’nin ma’nası ey hüsn-i melek;

Vücûd-ı Nebî’nin ta’rif’i demek.”⁴⁴

Hilyelerin yazılma nedenleri; Hz. Peygamber’e olan sevgi ve muhabbet, Hz. Peygamber’in şefaatine mazhar olma arzusu, Hz. Peygamber’in mukaddes emanetlerine gösterilen ilgi, iyi bir eser bırakarak hayırla anılma arzusu, resim yapmanın haram olduğuna inananların böyle bir tercihte bulunması olarak gösterilmiştir.⁴⁵ Bununla birlikte kaynağı belli olmayan Hz. Ali’den rivayet edilen şu hadîs-i şerîf de bu konuda etkili olmuştur; “*Benden sonra hilyemi gören kişi, beni görmüş gibidir. Kim bana özlem duyarak ona bakarsa Allah o kişiye cehennemî haram kular ve onu kabir fitnesinden emin kular. Onu kıyamet gününde çıplak olarak haşretmez.*”⁴⁶

Ahzâb sûresinin 56. âyetindeki emir ve Hz. Peygamber’in, “*Bir kimsenin işi zorlaşırsa bana salavât okumayı artırsın. Çünkü bana okunan her salavât her türlü sıkıntıyı giderir*”⁴⁷ hadîs-i şerîfi ile desteklenen bu tür hilye-i şerîf okumalarındaki asıl amacın Hz. Peygamber’i anmak ve ona çokça salât ü selâm getirmek/göndermek olduğu zikredilmiştir.⁴⁸ Hz. Peygamber’e salât ü selâm getirmeye vesile olması sebebiyle Şemâil-i Şerîf okumaya mü’minler tarafından itibar edildiğine kanaat edebiliriz. Yine Esmâ-i Nebî’nin okunmasıyla mü’minlerin şefaate mazhar olunacağı, bazı sıkıntılardan bu vesile ile kurtulacaklarına inandıkları ifade edilmiştir.⁴⁹ Bu inanıştan dolayı özellikle bazı mutasavvıflar tarafından tertib edilmiş salavâtlara birçok şerh yazılmış, mecmualar oluşturulmuştur. Oluşturulan bu

⁴⁰ Ali Yardım, “Şemâil Nev’inin Doğuşu ve Tirmizi’nin Kitâbü’ş-Şemâil”, *DEÜİFD*, İzmir 1983, I, 349-350.

⁴¹ Zülfikar Güngör, “Türk Edebiyatında Hilye-i Nebevî Türünün Doğuşu Gelişimi ve Sebepleri”, *Tasavuf*, Ankara 2003, s. 186; Hikmet Atik, “Hilyelere Göre Hz. Peygamber’in İnsanlara Davranışı”, *HÜİFD*, Şanlıurfa 2007, S. XVII, Ocak-Haziran 2007, s. 318.

⁴² Güngör, “Türk Edebiyatında Hilye-i Nebevî Türünün Doğuşu Gelişimi ve Sebepleri”, s. 186, 194.

⁴³ Güngör, “Türk Edebiyatında Hilye-i Nebevî Türünün Doğuşu Gelişimi ve Sebepleri”, s. 193.

⁴⁴ Güngör, “Türk Edebiyatında Hilye-i Nebevî Türünün Doğuşu Gelişimi ve Sebepleri”, s. 186.

⁴⁵ Güngör, “Türk Edebiyatında Hilye-i Nebevî Türünün Doğuşu Gelişimi ve Sebepleri”, s. 193-197.

⁴⁶ Pala, s. 56; Güngör, “Türk Edebiyatında Hilye-i Nebevî Türünün Doğuşu Gelişimi ve Sebepleri”, s. 195.

⁴⁷ Kara Davut, *Şerhi Delâil-i Hayrât*, Rahmet Yay., İstanbul 1975, s. 45; Yılmaz, “Türk Edebiyatında “Esmâ-i Nebeviyye-i Şerife”yi Tadât Geleneği ve...”, s. 161.

⁴⁸ Yılmaz, “Türk Edebiyatında “Esmâ-i Nebeviyye-i Şerife”yi Tadât Geleneği ve...”, s. 161.

⁴⁹ Emine Yeniterzi, “Divan Şiirinde Hz. Peygamber’in İsim ve Sıfatları –Esmâ-i Nebî-“, *TDV Kutlu Doğum Haftası II*, 1-7 Ekim 1990, s. 98.

metinler hem tarikat mensupları tarafından hem de tarikata bağlı olmayan Müslümanlar tarafından asırlarca okunmuştur.⁵⁰ Bunlar genelde beraberce ve belli bir besteye bağlı kalınarak okunan, Hz. Peygamber’e övgü ve saygıyı ifade eden salât ü selâmlar olarak karşımıza çıkmıştır.⁵¹ Ta’rîf de bu gruba giren Türk Din Müsikîsi formlarındandır.

Ta’rîf’e konu olan şemâil rivayetlerinden bazıları şöyledir:

H. Ali’den gelen nakle göre İbn Ebî Hâle, Resûlullah’ı şöyle anlatır;

“Orta boyludan uzunca, çok uzun boyludan kısa idi. Başı makbul şekilde büyük, saç ve sakalları kıvrıkla düz arasında, saçlarını ikiye ayırsa, o hâl üzere bıraksa başlarının iki tarafına salınır idi. İki bölük olmasa, saçları uzatınca kulağının yumuşağını geçmez idi. Rengi pembe, alnı geniş, alınının iki yanı açıktı. Kaşları yay gibi göz uçlarına uzardı. Kaşlar birbirine yakın fakat çatık kaşlı değildi. İki kaş arasında bir damar vardı. Ancak sinirlendiğinde o damar ortaya çıkardı. Peygamberimizin mübarek burnunun süt, yani kaşları tarafı biraz yüksekçe ve üstü ince idi. Burnu üzerinde bir nur vardı ki ilk gören burun direğinin ortası yüksek ve üst tarafı düz, uç tarafı alçak sanırdı. Ama burnunun kaş tarafı biraz yüksek, üst tarafı ince idi. Sakalı büyük, yanakları yumru değil düz idi. Ağzı geniş, ön dişleri inci gibi tane tane seyrekçe, göğsünden göbeğine kadar ince bir hat gibi kıllar vardı. Boynu mutedil son derece güzel, gümüş gibi berrak ve saftı. Bütün âzâsı birbiriyle uyumlu, vücudu ne şişman ne arık ne de kuvvetli ve sıkı etli idi. Mübarek karnı göğsü ile düz olup dışarı çıkmış değil; göğsü geniş ve enli, iki omuzlarının arası geniş, kemiklerinin birleştiği yer büyük, elbisesiz görünürse teni nurlu, kılları ince uzun, memelerinde ve karnında (göğsünden göbeğine kadar hat gibi uzanmış ince kıllardan başka) kıl yoktu. Kollarında, omuz başlarında fazlaca kıl vardı. Bileğindeki yumru kemikler uzunca, el ayası avuçları geniş ve cömertliğine alâmetti. El ve ayak parmakları büyükçe (uzunca, kalınca) idi. Yürürken ayaklarının altı (üzengi gibi) yerden yüksekçe ayağını sağlam ve pek basardı. Ayağının üstü düz olup üzerinde kir, yarık, yırtık yoktu. Ayağının üstüne su dökülse hemen akardı. Ayak etleri hafif, yürürken adımları uzun, sağa sola meyletmez, yalnız öne biraz eğilir, vakar ve sükûnet, tevâzu üzere çabukça ve uzun adımlarla yüksekte inermiş gibi yürürdü. Bir şeye göz ucuyla bakmayıp bütün vücuduyla yönelir, boş yere sağa sola bakmaz, önüne, gökten ziyade yere bakardı. Bakışının çoğu tefekkür idi. Cenâb-ı Hak’tan (c.c.) daima hayâ ederdi. Mübah şeylere göz ucuyla bakardı. Ashabıyla giderken onları korumak ve himaye etmek, zayıflarına, fukarasına yardım etmek için ardınca yürür ve “Benim arkamı meleklere bırakın.” derdi. Karşılaştığı kimselere ilk önce alçak gönüllükle selam verirdi. Selamı almak farz olduğundan karşısındakinin çok sevaba girmesini isterdi.⁵²

H. Hüseyin’in babasına sorarak öğrendiği Resûlullah’ın şemâili de şu şekildedir:

“Resûlullah evine girdiği zaman vaktini üçe taksim ederdi. Birini Allah’a ibadet ve taate ayırır, birinde eşleriyle meşgul olup evinin ihtiyaçlarını temin eder, birinde de dinlenip şahsî işlerini görürdü. Kendisine ait olan zamanı diğer insanlarla paylaşırdı. Bu saatlerde yanına çok yakın arkadaşları girer, onlar da öğrendikleri bilgileri orada bulunmayan kimselere anlatırlar, böylece Allah’ın elçisi ilmini kimseden esirgememiş olurdu. Resûl-i Ekrem ümmeti için ayırdığı vakitlerde mânevî bakımdan üstün olan ashabını huzuruna kabul eder, dindeki üstünlükleri nisbetinde onlarla meşgul olur, hem onların hem de ümmet-i Muhammed’in

⁵⁰ H. Mahmut Yücer, “Tarikat Geleneğinde Salavât-ı Şerîfe ve Müstakimzâde’nin Şerh-i Edvâr-ı Kâdirî adlı Eseri”, *Tasavvuf*, Yıl.6, S. 15, Ankara 2005, s. 256.

⁵¹ Bkz. Koca, *İslam Medeniyetinde Salâ ve Salavât Geleneği*, DİB Yay., Ankara 2017.

⁵² Mehmed Raif Efendi, *Şemâil-i Şerîf: Efendimiz’in Güzelliği ve Ahlakı*, (haz. A. Azmi Bilgin), İstanbul 2013, s. 29-30; Ayrıca bkz. A. Azmi Bilgin, “Hz. Muhammed’in Muhtasar Şemâil-i Şerîf Tercümesi’nde Geçen Vasıfları”, *Türkiyat Mecmuası*, c. 26/1, s. 81-88, 2016. Bkz. Tirmizî, *eş-Şemâ’ilü’n-Nebeviyye*, (nşr. Fevâz Ahmed Zemerlî), Beyrut 1417/1996, s. 48-53.

dünyada ve âhirette işlerine yarayacak bilgileri kendilerine öğretirdi. Onun huzurunda sadece dinin öğretimi ve ümmet-i Muhammed'in işi konuşulurdu. Kimsenin bunların dışında faydasız bir şey söylemesine razı olmazdı. İnsanlara faydası dokunmayacak bir sözü söylemezdi. Ashabıyla kendisi arasında sevginin çoğalmasına yarayacak iltifatlarla bulunur, onların kendisinden uzaklaşmasına yol açacak sözleri ağzına almazdı. Her kabilenin önde gelen kişilerine ikramda bulunur ve onları kendi kabilelerine başkan tayin ederdi. Davranışlarını beğenmediği yöneticilere karşı müslümanları dikkatli ve uyanık olmaya teşvik eder, kendisi de kimseden tebessümünü ve güzel sözlerini esirgememekle beraber onlara karşı daha ihtiyatlı davranırdı. Meclisinde göremediği ashabını sorup araştırır, halkın arasında ne olup bittiğini yine onlardan sorup öğrenirdi. İyi ve güzel olan şeyin güzelliğinden söz edip onu tavsiye eder, kötü olan şeyin kötülüğünü dile getirip ondan sakındırırdı. Yaptığı her iş ölçülüydü, hiçbir işi ve sözü değerine ters düşmezdi. İnsanlara, yapmaları gereken din ve dünya işlerini gerektiği gibi yapamayabilecekleri veya gevşek davranabilecekleri endişesiyle görevlerini hatırlatmaktan geri durmazdı. Dünya ve âhiretle ilgili her güç meseleye bir çözüm bulurdu. Yapması gereken görevi uygulamada kusur etmediği gibi hakkın dışına da çıkmazdı. Oturup kalkarken Allah'ı zikrederdi. Meclislerde kendine özel bir yer ayırmaz, ayrılmasına da izin vermezdi. Bir topluluğun yanına vardığında meclisin baş tarafına geçmez, nerede boş yer varsa oraya oturur, başkalarına da böyle yapmalarını söylerdi. Yanındakilerle ilgilenip onlara iltifat ederdi. Meclisinde bulunan herkes onun en çok değer verdiği insanın kendisi olduğunu düşünürdü. Bir sorusu veya ihtiyacı sebebiyle yanına gelip oturan kimse kendiliğinden kalkıp gidinceye kadar onun yanından ayrılmazdı. Kendisinden bir şey isteyen ya istediği şeyi vererek veya vereceğini vaad ederek yahut gönül alıcı bir söz söyleyerek gönderirdi. Güzel davranışları ve güzel ahlakıyla herkesi kucakladığı için bütün müslümanların babası durumundaydı. Herkes haklarının gözetilmesi bakımından onun yanına birbirinden farksızdı. Ona göre üstünlüğün ölçüsü takvâ idi. Her zaman güler yüzlü, güzel huylu, halim selimdi. Kötü huylu, katı kalpli değildi. Bağırıp çağırılmaz, çirkin söz söylemez, kimseyi ayıplamaz ve aşırı derecede övmeydi. Hoşlanmadığı şeyi görmezden gelirdi. Kimse onun lutuflarından ümitsizliğe düşmezdi. Üç şeyden hep uzak dururdu: Riyâdan, çok konuşmaktan, kendini ilgilendirmeyen şeylerle meşgul olmaktan. İnsanlarda kusur aramazdı. Hiç kimseyi aşağılayıp küçümsemez, kimseyi ayıplamaz, kimsenin ayıplarını araştırmazdı. İnsana sevap kazandırmayan faydasız sözleri söylemezdi. Konuşmaya başlayınca yanında bulunanlar, sanki başlarında birer kuş varmış da onu ürkütme istemiyorlarmış gibi önlerine bakarak onu dinler, ancak o susunca konuşurlardı. Ashap onun yanında birbiriyle konuşmaz, huzurunda konuşan kimse sözünü bitirinceye kadar dinlerlerdi. Resûl-i Ekrem ashabının gönlünü hoş etmek için onların güldüğü şeye güler, onların hayret ettiği şeye hayret ederdi. Huzurunda konuşma âdabını bilmeyen yabancılara kaba saba konuşmalarına sabrederdi. Daha önce iyilik yaptığı birinin övgüsünü kabul eder, fakat kendisini aşırı şekilde övmeye kalkışanlara izin vermezdi. Bir kimse uygun olmayan bir şey söylemedikçe sözünü kesmezdi. Uygun olmayan tarzda konuşan kimseyi ise ya ikaz ederek sözünü keser veya oradan kalkıp giderdi”⁵³

Bir diğer rivâyette ise Hz. Hasan, dayısı Hind ibni Ebî Hâle'ye dedesi Rasûlüllâh'ın şemâilini sormuştu. Küçükken Rasûlüllâh'ın terbiyesi altında büyümüş olan ve bu sebeple Rasûlüllâh'ın târifini çok iyi yapan Hind şöyle (ta'rif) anlattı: “Rasûlüllâh haddizâtında büyüktü, kendisini görenlerin nazarında da büyük görünürdü. Ne kadar istese de hiçbir kimse görmezlikten gelerek O'na hürmeti terk etme gücünü kendinde bulamazdı. Yüzü hafif değirmi (yuvarlak) ve dolgunca idi. Rengi; pembe beyaz olup, ayın on dördü gibi parlardı. Boyu; ortadan uzunca, çok uzundan da kısacaydı. O, kavminin orta boylusu idi. Başı; büyükçe idi ki, bu O'nun

⁵³ M. Yaşar Kandemir, “Şemâil”, *DİA*, İstanbul 2010, XXXVIII, 497-500. Bkz. Tirmizî, *eş-Şemâ ilü'n-Nebeviyye*, (nşr. Fevâz Ahmed Zemerî), Beyrut 1417/1996, s. 48-53.

idrâk gücüne delâlet etmekteydi. Saçları; kıvrıcıkla düz arası, hafifçe dalgalıydı. Yeni yıkanmışken kolayca şekil alabildiğinde saçlarını sağa ve sola ikiye ayırırdı, değilse ayırmazdı. Saçını salıverdiğinde kulak yumuşaklarını geçirdi. Rengi bembeyaz ve parlaktı. Alnı genişti. Kaşları yay gibi ince, uzun ve düzgündü. O şekilde ki, hiçbir tüy diğerini geçmezdi. Kaşları birbirine yakın olmayıp çok mükemmeldi. Kaşlarının arasında bir damar vardı ki, Allâh için kızması onu harekete geçirirdi. Gözleri irice olup, kudretten sürmeliydi. Siyahı çok siyah, beyazı da çok beyaz olup, akında hafif pembelik karışık idi. Burnu hafif uzunca olup ucu inceydi. Burnunun üzerinde öyle bir nûr vardı ki, iyice bakmayan kişi sahip olduğu nûrdan dolayı ortasını çıkıntılı zannederdi. Sakalı, çok gür ve büyükçe idi. Yanakları; düz olup çıkıntılı değildi. Ağzı; genişti ki, bu da fesâhatının bir delili idi. Dişleri; çok keskin ve parlak olup, üst dişlerinin arası hafifçe açık idi. Boynu; gümüş gibi güzel ve parlaktı. Düzgünlük ve doğrulukta sanki tasvîr (çizme resim) gibi idi. Uzuvarları birbirine çok uyumlu ve münâsîp idi. Bedeni mütedil bir şekilde etli olup, etleri sarkık değildi. Karnı ve göğsü birbirine müsâvî (eşit konumda) idi. Göğüsleri genişti ki, bu O’nun asilliğinin ve gücünün alâmetiydi. Omuzlarının arası geniş idi. Kemiklerinin eklem yerleriyle omuz başları ince idi ki, bu O’nun mükemmel kuvvetinin delili idi. Uzuvarlarının tüysüz kısmı çok parlak ve nurlu idi. Vücudu kulsuz olup, sâdece göğsünden göbeğine doğru inen bir tüy şeridi vardı. Kolları ve omuzları tüylü olup, uzunca idi. El ayası genişçe idi ki, bu O’nun hem süreten hem mânen elinin açıklığının delili idi. Elleri ve ayakları irice idi. Parmakları ince idi. Tabanlarının boşluğu mütedil olup, ne çok çıkıntılı, ne de çok düşük idi. Ayakları düz, pürüzsüz ve yumuşak olduğu için kayganlığından su tutmazdı. Yürüdüğü zaman meyilli ve engebeli bir yerde yürürcesine ayaklarını sürtmeden sertçe kaldırıp geminin suda akışı gibi yürürdü ve yokuştan iner gibi sallanırdı. Yürümesi sekînet ve vakarla olup, adım araları geniş idi. Bir tarafa bakarken sâdece başıyla değil, bütün vücûduyla o tarafa yönelirdi. Göz uçları yere doğru eğik olup, vahiy bekleme ânı dışında yere bakışı, göğe bakışından daha uzun vukû bulurdu. Bu da O’nun sekînet ve emniyetinin delili idi. O’nun bütün bakışları: “Onlardan bâzılarına dünyâ hayatının süsü olarak kendilerini imtihan etmek için verdiklerimize gözlerini uzatma!” (Tâhâ Sûresi:131) emrine imtisâlen zarûret miktarı idi. Ashâbını önünde yürütür: “Arkamı meleklere bırakın!” buyururdu. Son derece tevâzuundan dolayı karşılaştığı kişiye önce kendisi selâm verirdi. Mübârek sırtında bulunan iki kürek kemiği arasında peygamberlerin sonu olduğunu gösteren nübüvvet mührü vardı. Hülâsa; Kâinatın Efendisi insanların en cömerdi, en açık gönüllüsü, en doğru sözlüsü, en yumuşak huylusu ve en arkadaş canlısı idi. Kendisini ilk defa görenler heybetine kapılır, fakat tanıyıp dostluk kuranlar O’nu çok severlerdi. Hâsılı; Fahr-i Kâinat Efendimiz, gözleri kamaştırarak şekilde nûrların nûru idi. O’nu tarife çalışanlar: “Ne O’ndan önce, ne de O’ndan sonra, O’nun gibi bir zât görmedik!” derlerdi.⁵⁴

Hız. Ali’den rivâyetle gelen ve hattatlar tarafından yüzyıllardır levha olarak yazılan metin ise şu şekildedir;

حَدَّثَنَا أَبُو جَعْفَرٍ مُحَمَّدُ بْنُ الْحُسَيْنِ بْنِ أَبِي حَلِيمَةَ مِنْ قَصْرِ الْأَخْنَفِ، وَأَحْمَدُ بْنُ عَبْدِ الصَّمِي، وَعَلِيُّ بْنُ حُجْرٍ الْمَعْنَى وَاجِدٌ، قَالُوا: حَدَّثَنَا عَيْسَى بْنُ يُونُسَ، قَالَ: حَدَّثَنَا عُمَرُ بْنُ عَبْدِ اللَّهِ مَوْلَى عُفْرَةَ قَالَ: حَدَّثَنِي إِبْرَاهِيمُ بْنُ مُحَمَّدٍ، مِنْ وَلَدِ عَلِيِّ بْنِ أَبِي طَالِبٍ قَالَ: كَانَ عَلِيٌّ،

إِذَا وَصَفَ النَّبِيَّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ، قَالَ: لَيْسَ بِالطَّوِيلِ الْمَمْعُطِ وَلَا بِالْقَصِيرِ الْمُنْتَرِدِّ وَكَانَ رُبْعَةً مِنَ الْقَوْمِ، وَلَمْ يَكُنْ بِالْجَعْدِ الْقَطِطِ وَلَا بِالسَّبِطِ كَانَ جَعْدًا رَجُلًا وَلَمْ يَكُنْ بِالْمَطْهَمِ، وَلَا بِالْمَكْنَمِ، وَكَانَ فِي الْوَجْهِ تَدْوِيرٌ، أبيضٌ مُشْرَبٌ، أَدْعَجُ الْعَيْنَيْنِ، أَهْدَبُ الْأَشْفَارِ، جَلِيلُ الْمَشَانِ، وَالْكَنْدِ، أَجْرَدُ دُوَّ مَسْرِيَّةِ شَنْنُ الْكَفَيْنِ وَالْقَدَمَيْنِ، إِذَا مَشَى تَقْلَعُ كَأَنَّمَا يَمْشِي فِي صَنْبٍ، وَإِذَا التَّقَّتْ التَّقَّتْ مَعًا، بَيْنَ كِتْفَيْهِ خَاتَمُ النَّبُوَّةِ وَهُوَ خَاتَمُ النَّبِيِّينَ، أَجْرَدُ النَّاسِ

⁵⁴ Ebû İsa Muhammed b. İsa b. Sevre es-Sulemi et-Tirmizî, eş-Şemâil ‘ü-Nebeviyye, (hız. İzzet Ubeyd ed-De’as, Dâru’l-Hadis, Beyrut 1968, s. 11-13.

صَدْرًا، وَأَصْدَقُ النَّاسِ لَهْجَةً، وَأَلْيَنُهُمْ عَرِيكَةً، وَأَكْرَمُهُمْ عَشْرَةً، مَنْ رَأَاهُ بِيَهْمَةٍ هَابَةٍ، وَمَنْ خَالَطَهُ مَعْرِفَةً أَحْبَبَهُ، يَقُولُ نَاعِيئُهُ: لَمْ أَرِ قَبْلَهُ وَلَا بَعْدَهُ مِثْلَهُ.⁵⁵

“Resûlullah, ne dikkat çekecek kadar uzun, ne de göze batacak kadar kısa idi. İnsanlar arasında orta boylu gözükürdü. Saçları ne kıvrucuk, ne sarkık idi. Tıknaz değildi; yüzü de yuvarlak idi. Rengi kırmızıya çalan bir beyazlıkta idi. El ve ayakları dolgundu; yürüdüğünde yokuştan iner gibi hızlıca yürürdü, bir tarafa döndüğünde vücudu ile dönerdi. İki kürek kemiği arasında Nebûlik mührü vardı. Nebûlerin sonuncusu idi. İnsanların en cömerdi idi. İnsanların kalbi en rahat olanı idi. Lehçesi en doğru, tabiatı en yumuşak ve insanlarla muâşeretini en ikramlı olanı idi. O’nu ansızın gören ondan korkar; O’nunla beraber olan O’nu severdi. O’nu anlatmaya çalışan anlatmaktan âciz kalır, “ne O’ndan önce ne de O’ndan sonra O’nun bir benzerini görmedim” derdi.”

Ta’rîf’e Konu Olan Hilye-i Saâdet ve Şemâil-i Şerîf’in Kaynakları

Hız Peygamber’in vasıflarını bize ilk bildiren kaynak şüphesiz Kur’an-ı Kerîm’dir.⁵⁶ İkinci kaynak hadis-i şerîflerdir. Bu konular hadis kaynaklarında genellikle Fedâil, Menâkıb, Edeb, Libâs, Et’ime, Eşribe, Zînet, Zikir ve Dua gibi bölümlerde yer almaktadır. Diğer kaynaklar ise Tarih ve Tabakât, Siyer ve Megâzî, Şehir Tarihi ve Tasavvuf kitaplarıdır.⁵⁷

Kur’an-ı Kerîm dışındaki kitaplarda bize ulaşan hilye-i nebevî rivayetlerinin dayandığı râvîlerden başlıcaları ise; Ali bin Ebî Tâlip, Enes bin Mâlik, Ebû Hureyre, Berâ bin Âzib, Hz. Âişe, Ebû Cühayfe, Câbir bin Semûre, Ümmü Ma’bed, Abdullah bin Abbas, Muarrız bin Muaykib, Ebu’t-Tufeyl, Addâ bin Hâlid, Hureym bin Fâtik, Hakîm bin Hizâm,⁵⁸ Ebû Hâle, İbn Ebî Hâle, İbn Harâm, Hâkim bin Harâm ve Ebû Huceyf’dir.⁵⁹

Şemâil konusunda yazılan ilk eser Tirmîzî’nin eş-Şemâilü’n-Nebeviyye ve’l-Hasâilü’l-Mustafaviyye isimli eseri olup, tertip ve muhteva bakımından şemâil konusunda yazılan eserlerin en mükemmeli olarak ifade edilmiştir. Tirmîzî’nin Câmiu’s-Sahih’inde yer verdiği 424 hadisten yola çıkarak bu eseri kaleme aldığı zikredilir.⁶⁰ Şemâile ait diğer ilk kaynaklar ise İbn Sa’d’ın et-Tabakâtü’l-Kübrâ’sı, İbn Seyyidünnâs’ın Uyûnü’l-eser fî Fünûni’l-Megâzî ve’s-Şemâ’il ve’s-Siyer’i, Ebû’l-Kâsım İbn Asâkir’in Târîhu Medîneti Dimaşk’ı, İbn Kesîr’in el-Bidâye ve’n-Nihâye’si ve Gazzâlî’nin İhyâ’ü Ulûmi’d-Dîn’i olduğu zikredilmektedir.⁶¹ Bu ilk eserler dışında pek fazla şemâil kitapları da yazılmıştır.

Elde edilen rivayetlerden yola çıkılarak edebiyatımızdaki hilye yazımlarının ilk örneklerinin XVI. yüzyılda ortaya çıktığı, ancak bu yüzyıldan önce hilyenin farklı isimlerle Arap edebiyatında olduğu gibi Türk edebiyatında da var olduğu ifade

⁵⁵ Ebû İsa Muhammed b. İsa b. Sevre es-Sulemi et-Tirmîzî, el-Câmiu’l-Kebîr Sünen et-Tirmîzî, “Menakıb”, 8, Hadis no: 3638, VI/35, (Tah. Beşşâr Avvâd Ma’rûf), Dâru’l-Garbi’l-İslâmî, Beyrut 1998. Tirmîzî’nin Sünen’inde geçen ve hilye hat sanatına konu olan Hz. Ali rivâyeti kısa ve öz rivayetini, sadece levhalarda yazı olarak kalmayıp herkes tarafından okunup dinlenilmesi için Ta’rif bestesinin ilk kısmına teberrüken yazmayı uygun gördük.

⁵⁶ Sebe 34/28; A’râf 7/158; Kalem 68/4; Enbiya 21/107; Tevbe 9/128; Nûr 24/54; Ahzâb 33/21; Ahzâb 33/6; Ahzâb 33/56; Bakara 2/129; Âl-i İmran 3/164; Hicr 15/88; Müddessir 74/6; Âraf 7/199; Şûrâ 42/15; Tâhâ 20/130; Sâd 38/17; İsrâ 17/23,24,28.

⁵⁷ Kandemir, s. 28.

⁵⁸ Kandemir, s. 29.

⁵⁹ Pala, s. 18.

⁶⁰ Kandemir, “eş-Şemâilü’n-Nebeviyye”, DİA, İstanbul 2010, XXXVIII, 500-501.

⁶¹ Kandemir, “Şemâil”, DİA, İstanbul 2010, XXXVIII, 497-500.

edilmiştir.⁶² XVI. yüzyıldan sonra ise çeşitli isimlerle hilye ve şemâil kitapları yazılmıştır.⁶³ Şemâil ve hilye gibi Hz. Peygamber’in özelliklerini anlatan müstakil eserler yazılmadan evvel bazı eserlerde bu tarz bölümler Türk edebiyatında mevcuttur. Bunun ilk örnekleri Süleyman Çelebi’nin (ö. 825/1422) 812/1409’da yazdığı *Vesiletü’n-Necât* adlı Mevlîd’i, Ârif’in 842/1438-1439’da yazdığı *Vefâtü’n-Nebî* adlı eserleridir. Ancak müstakil Hilye eserleri yazılmadan evvel hilye ile ilgili en geniş bilgilerin verildiği ilk eser, Yazıcıoğlu Muhammed Bican’a (ö. 855/1451) ait manzum bir siyer olan *Muhammediye*’nin “Faslün fî Sıfatı’n-Nebî” bölümüdür.⁶⁴ Sonraki dönemlerde müstakil eserler kaleme alınmış; bu eserler arasında en meşhur eserin Hakani Mehmed Bey’in (ö. 1015/1606) *Hilye-i Saâdet* adlı eseri olduğu ifade edilmiştir.⁶⁵

Ta’rîf’in Güftekârı Yazıcıoğlu Muhammed/Mehmed Bican (ö. 855/1451)

Yazıcıoğlu Mehmed Gelibolu’ya yakın Kadıköyü’nde dünyaya gelmiştir. İlk eğitimini babası Yazıcı Salih’ten almıştır. Daha sonra Mısırlı Molla Zeynüddin Arab ve Haydar-ı Hafî’den faydalanmıştır. Kardeşi Ahmed Bican ile Hacı Bayram-ı Velî’ye intisap etmiş, ileriki yıllarda kendisi de tasavvuf yolunda söz sahibi olmuştur. Gelibolu ahalisinin ısrarı üzerine *Muhammediye* eserini yazmıştır. Hayatının sonuna kadar eser yazmak, halka vaaz ve irşatta bulunmakla meşgul olmuş, 1451 yılında Gelibolu’da vefat etmiş, vasiyeti üzerine çilehâne yanına, günümüzde Yazıcıoğlu Camii haziresine defnedilmiştir.⁶⁶

Yazıcıoğlu Muhammed/Mehmed Efendi, *Meğâribü’z-Zamân li-Ğurabi’l-Eşyâ fi’l-Ayn ve’l-Iyân*, *Muhammediye* ve *el-Müntehâ ale’l-Fusûs* isimli eserleri ve bazı risâleler yazmıştır. Özellikle makalemize konu olan hilye, şemâil, dolayısıyla ta’rîf yazımının ilk örneklerini içerisinde barındıran *Muhammediye* eseri ile üne kavuşmuştur. Bu eserde geçen “Vefâtü’l-Hasan ve’l-Hüseyn” başlıklı Kerbela Mersiyesi, sünnî çevreler tarafından Muharrem ayında asırlarca okunmuş, özellikle Hatip Zâkirî Hasan Efendi’nin (ö. 1032/1623) bestelediği Nühüft Mersiye Dinî mûsikî alanında çok rağbet görmüştür.⁶⁷

Yazıcıoğlu Muhammed/Mehmed Efendi’nin Ta’rîf’i

Birinci Bölüm

Boyu	Orta boylu ahsen idi kâmeti Ne katı ebyâz ne esmerdi katı
Saçı	Ne kıvrıcık ne saçı uzun idi Cismi ahsen hey’eti mevzun idi
Yüzü	Hiç sinek konmazdı derler yüzüne Gölgesi düşmezdi yerler yüzüne

⁶² Güngör, “Türk Edebiyatında Hilye-i Nebvî Türünün Doğuşu Gelişimi ve Sebepleri”, s. 187.

⁶³ Geniş bilgi için bkz. Güngör, “Türk Edebiyatında Hilye-i Nebvî Türünün Doğuşu Gelişimi ve Sebepleri”, *Tasavvuf*, Ankara 2003.

⁶⁴ Güngör, “Türk Edebiyatında Hilye-i Nebvî Türünün Doğuşu Gelişimi ve Sebepleri”, s. 188.

⁶⁵ Geniş bilgi için bkz. Zülfişkar Güngör, “Türk Edebiyatında Hilye-i Nebvî Türünün Doğuşu Gelişimi ve Sebepleri”, *Tasavvuf*, Ankara 2003; İskender Pala, *Hakani Mehmed Bey Hilye-i Saadet*, Kapı Yay., İstanbul 2013, s. 6.

⁶⁶ Mustafa Uzun, “Yazıcıoğlu Mehmed Efendi”, *DİA*, İstanbul 2013, XLIII, 362.

⁶⁷ Uzun, “Yazıcıoğlu Mehmed Efendi”, XLIII, 362.

Kim ki baksa yüzüne hayran idi
Sanki yüzünde güneş seyran idi

Zîrâ nûrun önü ardı bir olur
İçi dışı sâhibü't-tedbîr olur

Onun için uyusa gözü onun
Uyumazdı gönlü der özü onun

Onun için arşa ferşe zeyn idi
Onun için Seyyidü'l-kevneyn idi

İkinci Bölüm

Başı Hem mübarek başı idi müstedir
Cebhesinin sathı idi müstenîr

Gözü Gözleri de'ca idi a'lâ nazar
Sürmeliydi ince mâ zâga'l-basar

Her gece sürme çekerdi gözüne
Yattığı vakt resm idi kendüzine

Kirpiği Kirpiği uzun kaşı esna idi
Kâbe kavseyn idi ev ednâ idi

Sakalı Kara idi hem sakalı sık idi
Sanasın boynı gümüş ibrik idi

Üçüncü Bölüm

Parmağı Parmağı uzun idi hemçün kalem
Ne kadar vasf eylesem âciz kalam

El Ayası Ayası yassı idi yumşak harîr
İlle yapışmazdı dîbâc u serîr

Göğsü Sadrı vâsi'di berâber batnına
Kim ne bilür zâhiri ne batnı ne

Var idi göğsünde biraz ince kıl
Bir kılı kırk yâr ve kâli ince kıl

Omzu İki çigninde biraz kıl var idi
İçi dışı dopdolu envâr idi

Sırtı Hem yağırında celâdet hâtemi
Var idi derler risâlet hâtemi

Var idi keklik yumurtasınca ol
Günden ezhardı risâletde resûl

Dördüncü Bölüm

Teri	Terlese dürler dökerdi taneler Müşgden eltâf idi ol dürdâneler
Topuğu	Ökçesinde az idi lahmi onun Mu’tedildi lahm ile şahmı onun
Yürümesi	Yürüse kuvvetli yürürdi katı Ansuzun gören alırdı heybeti
Meclisi	Kim otursa meclisinde bir nefes Gitmege etmezdi ömrünce heves
Konuşması	Söylese gayet belîğ idti fasîh Sözine susuz idi Hızr u Mesih
Giyinmesi	Hulle-i hamrâ giyerdi gâh gâh Cübbe-i hadrâ giyerdi gâh gâh ⁶⁸

Beşinci Bölüm

Dua

Dîvânında eli bağı kulundur yâ Rasûlallâh
Yazıcıoğluna eyle şefâat ola kim dilşâd.⁶⁹

Ta’rîf’in Bestelenme Nedeni

Hız. Peygamber’in isim ve sıfatlarının sayılarak okunması bir gelenek haline gelmiş, gazel, kasîde ve mesnevî formunda yazılmış na’tlarin, mevlidlerin, mirâciyye ve regâibiyyelerin bazı bölümlerine Esmâ-i Nebeviyye-i Şerifler yazılmıştır. Bu geleneğin oluşmasında Hız. Peygamber’in, “*Hilye ile şifâ dileyiniz*”⁷⁰ hadis-i şerifinin etkili olduğu ifade edilmiştir.⁷¹ Tarikat erbâbınca salavâtlar vesîle edilerek duâ etme, yardım isteme, şifa dileme şeklinde âdet haline gelmiş bazı virdler olduğu gibi, hilye-i şerifler de aynen salavât gibi vesîle edilerek şifâ dilemek için icrâ edilmiştir.⁷² Sonuçta hilye-i saâdet’in ve şemâil-i şerif’in özellikle Osmanlı dönemlerinde cami ve tekkelerde makamla okunduğuna dair net bilgilere ulaşmaktayız. Bu okuyuşun, muhtemelen her okuyanın kendi mûsikî bilgisi ve dağarcığında bulunan nağmelerle mevlid gibi irticâlen okunan bir okuyuş tarzı olduğu kanaatindeyiz. Şu ana kadar yaptığımız araştırmalar, eskiden hilye ve şemâil’in özel bir beste ile bestelenmiş olmadığını göstermektedir.

⁶⁸ Amil Çelebioğlu, *Muhammediye, Yazıcıoğlu Mehmed*, Dergah Yay., İstanbul 2018, s. 338-341.

⁶⁹ “Dua” bölümü Yazıcıoğlu Mehmed Efendi’nin Nühüft Mersiyesi’nden alınmıştır. Bkz. Gülçin Yahya Kaçar, “Hatip Zâkirî Hasan Efendi’nin Nühüft Makamındaki İmam Hüseyin Mersiyesi”, *GÜ Türk Kültürü ve Hacı Bektaş Velî Araştırma Dergisi*, S. 66, Ankara 2013, s. 241.

⁷⁰ Bu hadis-i şerif’in Muaz b. Cebel kanalıyla bize ulaştığı, Müstakimzâde’nin *Mir’âtü’s-Safa* isimli eserinde zikredildiği belirtilmiştir. Diğer kaynaklarda böyle bir hadis-i şerife rastlanmamıştır. Bkz. Yılmaz, “Türk Edebiyatında “Esmâ-i Nebeviyye-i Şerife”yi Tadât Geleneği ve ....”, s. 161.

⁷¹ Yılmaz, “Türk Edebiyatında “Esmâ-i Nebeviyye-i Şerife”yi Tadât Geleneği ve ....”, s. 160-161.

⁷² Koca, *İslam Medeniyetinde Salâ ve Salavât Geleneği*, s. 164.

Türk Din Müsikîsi kültürü bizim vazgeçilmez değerlerimizin önemli bir yönü olması hasebiyle böyle bir boşluğun kendi müktesebâtımızca doldurulması gerekiyordu. Gelecek nesillerimize en azından bir örnek olması maksadıyla tarafımızdan -teberrüken- hilye'nin ve şemâil'in seslendirilerek okunması diye adlandırdığımız "Ta'rîf" formunun bir örneğini herkes okusun diye kalıp nağmelerle bestelemeye çalıştık.⁷³ Son zamanlarda ilahi olarak bestelenen bazı şemâil şiirleri vardır.⁷⁴ Bir terkîp beste olarak düşündüğümüz, tarafımızdan bestelenen bu Ta'rîf'in bestesinin güftelerini, Yazıcıoğlu Muhammed Bican'ın *Muhammediye* eserinden seçmeyi tercih ettik. Çünkü bu eserin "Faslün fi Sıfatı'n-Nebî" bölümünün ilk kısımları, müstakil hilye eserleri yazılmadan evvel en geniş bilgilerin verildiği örnek eser olması ve hilye türünün de ilk örneği olma özelliğini taşımasından dolayıdır. Bu besteyi yapmaktaki amacımız, eskiden okunan ancak bu zamana kadarki süreçte unutulmuş Türk Din Müsikîsi formlarından biri olan Ta'rîf'i, yeniden milletimize sunarak özellikle kandil gecelerinde din görevlilerimizin mevlîd programlarından önce icrâ etmelerini sağlamak ve bu kültürün devamlılığına hizmet etmektir.

Sonuç

Dinî müsikî, Hz. Peygamber'in risâletindeki ilk vahiy ile başlamış, İslam dinini seçen Türklerin kendi müsikîsi içerisindeki otantik yapısı ile millîlik vasfını kazanmıştır. Özellikle Ahmed Yesevî'nin *Hikmetler*'ine yapılan bazı bestelerle başlayan Türk din müsikîsi, farklı aşamalardan geçerek günümüze kadar ulaşmıştır. Bu yapı, zaman içerisinde hem ibadet hayatımızı hem de ruh dünyamızı daha anlamlı kılabilmek için -İslam tevhîd anlayışının dışına çıkmadan- farklı formlarla zenginleştirilmiştir. Bu zenginliklerden birisi de hiç şüphesiz Ta'rîf formudur. Dinî müsikî açısından baktığımızda XIV. yüzyılda hayat bulan bu form, özellikle XV. ve XVI. yüzyıllarda zirveye ulaşmış, ancak her nedense sonraki yıllarda unutulmuştur. Yaptığımız araştırmalar neticesinde ta'rîf, Hz. Peygamber'in hem fizikî yapısı hem de manevî dünyasını anlatan beyitlerdeki resminin ses ile tasvîr edilmesidir.

Türk din müsikîsi geçirdiği uzun süreçler içerisinde hayat bulduğu dönemlerde halk nazarında büyük bir ilgiye mazhar olmuş, icrâ edenler takdir edilmiştir. Cami müsikîsinin birçok formu günümüze yazılı olarak değil; hâfızadan hâfızaya geçerek geldiği için bazı dönemlerde icrâ edilen bir takım formların unutulması ile müsikîdeki icrâ, sekteye uğramıştır. Unutulmuş formlardan kabul ettiğimiz ta'rîfin de durumu aynıdır. Tarihi vesikalar ve kaynaklar bu tür eserlerin yazılı notasyonunu bize vermese de en azından ne zaman başladığı, nasıl okunduğu, nerelerde ve kimler tarafından icrâ edildiğine dair bilgileri barındırmaktadır. Bu bilgiler ışığında ta'rîf formu, diğer formlarla olan ilişkisi de dikkate alınarak müktesebâtımızca bestelenmiştir. Bu beste, güftenin kendi veznine uygun halde (fâilâtün, fâilâtün, fâilün) müsemmen usûlünde, özellikle herkesin topluca icrâ edeceği basit bir şekilde terkîp (kalıp) edilerek kaleme alınmıştır. Fasil aralarındaki geçişlere, diğer fasılın makamına uygun salât-ı ümmiyeler ve salavâtlar da eklenecek eser, müsikî açısından daha iyi icrâ edilir hale getirilmiştir. Aynı kalıp nağmeler Süleyman Çelebi'nin *Vesiletü'n-Necât* isimli mevlîd bahirlerine de uygulanabilir.

⁷³ Beste, AYBÜ Türk Müziği Devlet Konservatuarı Öğr. Gör. Murat Demirhan tarafından bilgisayar nota sistemi ile yazılmıştır.

⁷⁴ Prof. Dr. Hayrettin Karaman'ın şemâil güftelerine, Prof. Dr. Mehmet Emin Ay bir beste yapmıştır. Mehmet Kemiksiz ise Hakânî Mehmed'in Hilyesini bestelemiştir. Ayrıca İbrahim Meletlioğlu'nun da bir şemâil ilahisi vardır.

Kaynakça

- Aslan, Halide, “Osmanlı İmparatorluğu’nda Mübarek Gün ve Gecelerden Kandiller”, *İSTEM*, Yıl. 7, Sy. 13, Konya 2009, s. 216-217. ss. 199-231.
- Atik, Hikmet, “Hilyelere Göre Hz. Peygamber’in İnsanlara Davranışı”, *HÜİFD*, Şanlıurfa 2007, S. XVII, Ocak-Haziran 2007, ss. 317-329.
- Bilgin, A. Azmi, “Hz. Muhammed’in Muhtasar Şemâil-i Şerîf Tercümesi’nde Geçen Vasıfları”, *Türkiyat Mecmuası*, c. 26/1, 2016. ss. 81-88.
- Can, Halil, *Dinî Mûsikî Ders Notları*, İstanbul (t.y).
- Çağbayır, Yaşar, *Ötüken Türkçe Sözlük*, Ötüken Neşriyat, İstanbul 2007, V, 4610.
- Çal, Halit, “Yunanistan’daki Türk Mimarisi”, *Erdem*, Atatürk Kültür Merkezi Dergisi, S. 58, Ankara 2010, ss. 93-242.
- Çelebioğlu, Amil, *Muhammediye, Yazıcıoğlu Mehmed*, Dergah Yay., İstanbul 2018.
- Çetin, Adem, *Hurufat Defterlerine Göre Ankara İl Merkezindeki Dini Mimari Yapılar*, Basılmamış Yüksek Lisans Tezi, Ankara, 2019.
- Durmuş, Tuba İşinsu, “Rumelili Şair Aileler Üzerine Düşünceler, Nehârî, Sa’yî, Mü’min, Sûzî”, *Divan Edebiyatı Araştırmaları Dergisi* 20, İstanbul 2018, s. 271, ss. 269-282.
- Erdemir, Avni, *Anadolu Sahası Mûsikîşinâs Dîvan Şâirleri*, Türk Sanatı ve Eğitimi Vakfı (TÜSAV) Yay., Ankara 1999.
- Ergun, Sadettin Nüzhet, *Türk Mûsikîsi Antolojisi*, İstanbul 1942.
- Ezgi, Suphi, *Nazarî, Amelî Türk Mûsikîsi*, İstanbul Belediyesi Konservatuvarı Neşriyatı, İstanbul 1940.
- Gök, Taner, “16. Asır Osmanlı Toplumuna Açılan Bir Pencere: Fakîrî’nin Risâle-i Ta’rîfât’ı”, *Divan Edebiyatı Araştırmaları Dergisi*, İstanbul 2019, S. 23, ss. 315-380.
- Güngör, Zülfikar, “Türk Edebiyatında Hilye-i Nebevî Türünün Doğuşu Gelişimi ve Sebepleri”, *Tasavuf*, Ankara 2003, ss. 185-199.
- İbn Battûta, Ebû Abdullah Muhammed İbn Battûta Tancî, *İbn Battûta Seyahatnâmesi*, (Çeviri, İnceleme ve Notlar; A. Sait Aykut), YKY Yay., İstanbul 2000.
- Kaçar, Gülçin Yahya, “Hatip Zâkirî Hasan Efendi’nin Nühüft Makamındaki İmam Hüseyin Mersiyesi”, *GÜ Türk Kültürü ve Hacı Bektaş Velî Araştırma Dergisi*, S. 66, Ankara 2013, ss. 239-254.
- Kandemir, M. Yaşar, “eş-Şemâilü’n-Nebeviyye”, *DİA*, İstanbul 2010, XXXVIII, 500-501.
- Kandemir, M. Yaşar, “Şemâil”, *DİA*, İstanbul 2010, XXXVIII, 497-500.
- Kandemir, Mehmet Yaşar, *Şemâil-i Şerîf Şerhi*, Tahlil Yay., İstanbul 2015, I, 25.
- Kara Davut, *Şerhi Delâil-i Hayrât*, Rahmet Yay., İstanbul 1975.
- Koca, Fatih, *İslam Medeniyetinde Salâ ve Salavât Geleneği*, DİB Yay., Ankara 2017.
- Komisyon, *Türk Hukuk Lügatı*, Başbakanlık Mevzuatı Geliştirme ve Yayın Genel Müdürlüğü, 3. Baskı, Başbakanlık Basımevi, Ankara 1991.
- Köprülü, Mehmet Fuad, *Edebiyat Araştırmaları I*, Alfa Tarih Yay., İstanbul 2014.

- Latîfî, *Tezkiretü'sh-Şuarâ ve Tabsiratü'n-Nuzamâ*, Atatürk Kültür Merkezi Başkanlığı Yay., (İnceleme; Rıdvan Canım), Ankara 2000.
- Özalp, M. Nazmi, *Türk Müsiki Tarihi*, MEB Yay., İstanbul 2000. I, 347.
- Özcan, Nuri, "Dinî Müsikî", *DİA*, İstanbul 1994, IX, 359.
- Pakalın, Mehmet Zeki, *Osmanlı Tarih Deyimleri ve Terimleri Sözlüğü*, MEB Yay., İstanbul 1983, III, 401.
- Pala, İskender, *Hakanî Mehmed Bey Hilve-i Saadet*, Kapı Yay., İstanbul 2013.
- Raif Efendi, Mehmed, *Şemâil-i Şerif: Efendimiz'in Güzelliği ve Ahlakı*, (haz. A. Azmi Bilgin), İstanbul 2013.
- Sarı, Mevlüt, *el-Mevârid Arapça-Türkçe Lügat*, Bahar Yay., İstanbul 1982.
- Şeker, Mehmet, "Mevlid", *DİA*, Ankara 2004, XXIX, 480.
- Tirmizî, Ebû İsa Muhammed b. İsa b. Sevre es-Sulemi *eş-Şemâil'ü-Nebeviyye*, (hız. İzzet Ubeyd ed-De'as, Dâru'l-Hadîs, Beyrut 1968.
- Tirmizî, Ebû İsa Muhammed b. İsa b. Sevre es-Sulemi, *el-Câmiu'l-Kebîr Sünen et-Tirmizî*, "Menakıb", 8, Hadîs no: 3638, VI/35, (Tah. Beşşâr Avvâd Ma'rûf), Dâru'l-Garbi'l-İslâmî, Beyrut 1998.
- Tirmizî, Ebû İsa Muhammed b. İsa b. Sevre es-Sulemi, *eş-Şemâ'ilü'n-Nebeviyye*, (nşr. Fevvâz Ahmed Zemerlî), Beyrut 1417/1996.
- Uludağ, Süleyman, *İslâm Açısından Müsikî ve Semâ'*, Uludağ Yay., Bursa 1992.
- Uzun, Mustafa, "Yazıcıoğlu Mehmed Efendi", *DİA*, İstanbul 2013, XLIII, 362.
- Yardım, Ali, "Şemâil Nev'inin Doğuşu ve Tirmizî'nin Kitâbü'sh-Şemâilî", *DEÜİFD*, İzmir 1983, I, ss. 349-409
- Yeniterzi, Emine, "Dîvan Şiirinde Hz. Peygamber'in İsim ve Sıfatları –Esmâ-i Nebî–", *TDV Kutlu Doğum Haftası II*, 1-7 Ekim 1990.
- Yılmaz, Ahmet, "Türk Edebiyatında Esmâ-i Nebeviyye-i Şerîfe"yi Tadât Geleneği ve Müstakimzâde'nin Mir'âtü's-Safâ İsimli Risalesi", *İSTEM*, Konya 2004, S. 4, ss. 159-172.
- Yücer, H. Mahmut, "Tarikat Geleneğinde Salavât-ı Şerîfe ve Müstakimzâde'nin Şerh-i Edvâr-ı Kâdirî adlı Eseri", *Tasavvuf*, Yıl.6, S. 15, Ankara 2005, ss. 253-288.

İnternet Erişim

http://www.dem.org.tr/dem_dergi/6/dem6mak17.pdf

TA'RÎF

Güfte: Yazıcıoğlu Muhammed/Mehmed Bican Efendi (ö. 855/1451)

Beste: Hâfız Fatih Koca

TA’RÎF TERKÎBİ

- **Fetih Sûresi**

(Bir kişi tarafından okunur.)

- **Ta’rîf Gülbankı**

(Bir kişi tarafından okunur.)

“Hazret-i Resûl-i Ekrem ve Nebiyyi muhterem, sultânü’l-Enbiyâ, burhânü’l-Esfiyâ, şefi-i rûzi cezâ, Ahmed ü Mahmûd u Muhammed Mustafâ sallallâhu aleyhi vesellem Efendimiz’in mübârek, muazzez, mutahher, mücellâ, münevver rûh i Tayyibelerine salavât ı şerîfe getirenlerin ilâhî âhir ve âkîbetleri hayrola! Âl-i evzâc ı tâhirât, evlâd ı Rasûl, ashâb ı güzîn, sâir Enbiyâ ı izâm ve rusul i fihâm hazerâtının cümle ervâh ı kutsiyyeleri için, Pîrimiz hazreti Bilâl i Habeşî ve Efendimiz’in tüm müezzinlerinin ervâh ı şerîfleri için, Pîr-i Na’t-i Kasîde-i Bürde Ka’b bin Züheyr radiyallâhu anh hazretlerinin ve İmâm Busûri hazretlerinin ervâh ı şerîfleri için, ve asr ı saâdetten bu yana kasîde, mevlîd, na’t, mîrâciyye, regâibiyye ve ta’rîf yazmış, bestelemiş, okumuş tüm zevâtın rûh u şerîfleri için, ve bu Ta’rîf’in müellifi Yazıcıoğlu Mehmed Efendi’nin rûh-i için, hâssaten eimme, hutabâ, müezzin kayyûm, sâhibu’l-hayrât ve’l-hasenât ervâhı için, ve kâffe i ehl-i îmân ve ehl-i islâm ervâhı için, ve bilhâssa Allah rızâsı için el Fâtiha!”

- **Âyet-i Kerîme**

”وَمَا أَرْسَلْنَاكَ إِلَّا رَحْمَةً لِّلْعَالَمِينَ“⁷⁵

(Bir kişi tarafından okunur.)

- **Ta’rîf Rivâyeti**

(Arapça Bölüm bir kişi tarafından irticâlen/doğaçlama okunur.)

حَدَّثَنَا أَبُو جَعْفَرٍ مُحَمَّدُ بْنُ الْحُسَيْنِ بْنِ أَبِي حَلِيمَةَ بْنِ قَصْرٍ الْأَخْنَفِ، وَأَحْمَدُ بْنُ عَبْدِ الصَّيْفِيِّ، وَعَلِيُّ بْنُ حُجْرٍ الْمَعْنَى وَاجِدٌ، قَالُوا: حَدَّثَنَا عَيْسَى بْنُ يُونُسَ، قَالَ: حَدَّثَنَا عُمَرُ بْنُ عَبْدِ اللَّهِ مَوْلَى غَفْرَةَ قَالَ: حَدَّثَنِي إِبْرَاهِيمُ بْنُ مُحَمَّدٍ، مِنْ وَلَدِ عَلِيِّ بْنِ أَبِي طَالِبٍ قَالَ: كَانَ عَلِيٌّ،

إِذَا وَصَفَ النَّبِيَّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ، قَالَ: لَيْسَ بِالطَّوِيلِ الْمَمْعُطِ وَلَا بِالْقَصِيرِ الْمُتَرَدِّدِ وَكَانَ رُبْعَةً مِنَ الْقَوْمِ، وَلَمْ يَكُنْ بِالْجَعْدِ الْقَطِطِ وَلَا بِالسَّيِّطِ كَانَ جَعْدًا رَجُلًا وَلَمْ يَكُنْ بِالْمَطْهَمِ، وَلَا بِالْمُكَلَّمِ، وَكَانَ فِي الْوَجْهِ تَدْوِيرٌ، أَبْيَضٌ مُشْرَبٌ، أَدْعَجُ الْعَيْنَيْنِ، أَهْدَبُ الْأَسْفَارِ، جَلِيلُ الْمُنَاشِشِ، وَالْكَنْدِ، أَجْرَدُ دُوْ مَسْرَبَةٍ سَنُّنُ الْكَلْبَيْنِ وَالْقَدَمَيْنِ، إِذَا مَشَى تَقَلَّعَ كَأَنَّمَا يَمْشِي فِي صَبَبٍ، وَإِذَا التَّقَّتْ التَّقَّتْ مَعًا، بَيْنَ كَتِفَيْهِ خَاتَمُ النَّبُوَّةِ وَهُوَ خَاتَمُ النَّبِيِّينَ، أَجْوَدُ النَّاسِ

⁷⁵ Enbiyâ, 107.

صَدْرًا، وَأَصْدَقُ النَّاسِ لَهْجَةً، وَأَلْيَنُهُمْ عَرِيكَةً، وَأَكْرَمُهُمْ عَشْرَةً، مَنْ رَأَاهُ بِدَيْهَةٍ هَابَةٍ، وَمَنْ خَالَطَهُ مَعْرِفَةً أَحَبَّهُ،
يَقُولُ نَاعِيئُهُ: لَمْ أَرِ قَبْلَهُ وَلَا بَعْدَهُ مِثْلَهُ.⁷⁶

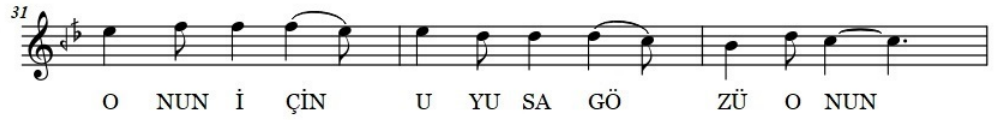
Manâsı: “Resûlullah, ne dikkat çekecek kadar uzun, ne de göze batacak kadar kısa idi. İnsanlar arasında orta boylu gözüküydü. Saçları ne kıvırcık, ne sarkık idi. Tıknağ değildi; yüzü de yuvarlak idi. Rengi kırmızıya çalan bir beyazlıkta idi. El ve ayakları dolgundu; yürüdüğünde yokuştan iner gibi hızlıca yürürdü, bir tarafa döndüğünde vücudu ile dönerdi. İki kürek kemiği arasında Nebilik mührü vardı. Nebilerin sonuncusu idi. İnsanların en cömerdi idi. İnsanların kalbi en rahat olanı idi. Lehçesi en doğru, tabiatı en yumuşak ve insanlarla muâşereti en ikramlı olanı idi. O’nu ansızın gören ondan korkar; O’nunla beraber olan O’nu severdi. O’nu anlatmaya çalışan anlatmaktan âciz kalır, “ne O’ndan önce ne de O’ndan sonra O’nun bir benzerini görmedim” derdi.”

⁷⁶ Ebû İsa Muhammed b. İsa b. Sevre es-Sulemi et-Tirmizî, *el-Câmiu’l-Kebîr Sünen et-Tirmizî*, “Menakıb”, 8, Hadis no: 3638, VI/35, (Tah. Beşşâr Avvâd Ma’rûf), Dâru’l-Garbi’l-İslâmî, Beyrut 1998. Tirmizî’nin *Sünen*’inde geçen ve hilye hat sanatına konu olan Hz. Ali’den rivâyet edilen olan kısa ve öz ta’rîfi, sadece levhalarda yazı olarak kalmayıp herkes tarafından okunup dinlenilmesi için “Ta’rîf” bestesinin ilk kısmında teberrüken okunmasını uygun gördük.

BAHR-İ EVVEL

Solo ♩ = 90

Çumhur

§ Saba Salât-ı Ümmiyye

BAHR-İ SÂNİ

Solo

Cumhur

25 *Ağırlaşarak*

KA RA İ Dİ HEM SA KA LI SIK İ Dİ

28

SA NA SIN BOY- NI GÜ MÜŞ İB- RİK İ Dİ

Uşşak Salât-ı Ümmiyye

AL LÂ HÜM ME SAL Lİ Â LÂ SEY Yİ Dİ NA

2

MU MAM ME Dİ NİN NE BİY YİL ÜM MİY Yİ

3

VE Â LÂ A Lİ Hİ VE SAH Bİ Hİ VE SEL LİM

BAHR-İ SÂLİS

Solo

SAL LU A LEY Hİ SAL LU A LEY Hİ

3 Ağırlaşarak

SAL LU A LEY Hİ SAL LU A LEY Hİ

♩ = 112 Cumhuri

PAR MA ĞI U- ZUN İ Dİ HEM ÇÜN KA LEM

4

NE KA DAR VAS - FEY LE SEM Â - CİZ KA LAM

7

Â YA SI YAS- SI İ Dİ YUM- ŞAK HA RİR

10

İL LE YA PIŞ MAZ DI Dİ BÂ - CU SE RİR

13

SAD RI VÂ Sİ' Dİ BE RÂ BER BAT TI NA

16

KİM NE Bİ LUR ZÂ Hİ Rİ NE BAT NI NE

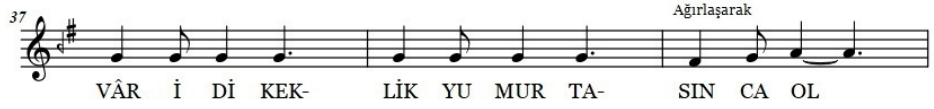
19

VÂ Rİ Dİ GÖĞ- SÜN DE Bİ RAZ İN CE KIL

22

BİR KI LI KIRK YÂR VE KÂ Lİ İN CE KIL

Rast Salât-ı Ümmiyye

BAHR-İ RABİ’Â

Solo ♩ = 50

22
GİT ME GE ET - MEZ Dİ ÖM RÜN- CE HE VES

25
SÖY LE SE GÂ- YET BE LİĞ İD- Tİ FA SİH

28
SÖ Zİ NE SU - SUZ İ Dİ HIZR- U ME SİH

31
HÜL LE İ HAM- RÂ Gİ YER Dİ GÂH (I) GÂH *Ağırlaşarak*

34
CÜB BE İ HAD- RÂ Gİ YER Dİ GÂH (I) GÂH

Hicaz Salât-ı Ümmiyye

AL LÂ HÜM ME SAL Lİ A LÂ SEY Yİ Dİ NÂ MU HAM ME Dİ NİN NE BİYİ YİL

2
ÜM Mİ Yİ VE A LÂ Â Lİ Hİ VE SAH Bİ Hİ VE SEL LİM

Solo Dua

Dİ VÂ NİN DA E Lİ BAĞ LI KU LUN DUR

2
YÂ RE SUL AL LAH YA Zİ CI OĞ LU NA EY LE ŞE FÂ AT

3
O LA KİM DİL ŞAD